

УКРАЇНСЬКИЙ МОДЕРНІЗМ У ЗВ'ЯЗКАХ З НІМЕЦЬКОЮ ТА ЧЕСЬКОЮ ЛІТЕРАТУРАМИ

В. Житник (кафедра української мови НаУКМА)

Основоположницею українського модернізму, на думку С. Єфремова, була “талановита символістка Ольга Кобилянська, з усіх українських письменників нового часу найближча до модерністських європейських напрямів”. Дебютувала вона як письменниця німецькомовна, причиною чого було і походження її, і виховання на німецькій філософії та літературі, і прихильність, з якою її зустріли, на відміну від українських, німецькі часописи. Повість “Лореляй”, яку авторка перейменувала на “Царівну” і присвятила “своїй матері Марії з Вернерів”, навіть у остаточній, українській редакції (1895) рясніє німецькими вкрапленнями — від окремих слів і виразів до цитування народних прислів'їв та приказок, Святого Письма, творів Г. Е. Лессінга, Г. Гайне, а особливо Ф. Ніцше, у філософії якого знаходить опору головна героїня, alter ego самої письменниці. Проте Кобилянська далека від сліпого схиляння. Герой її пізнішої повісті “За ситуаціями” (1914), понімечений українець і також шанувальник Ніцше, ставить на карб новочасній німецькій літературі, що вона “терпить на надмірно великім одухотворенню і відчуженню від землі”. Він радить їй звернути “увагу на хоч невелику літературу українську. Літературу переважно землі. Про силу “землі” відчувається нині ще лиш в українській літературі”. Найвідоміша з повістей Кобилянської була покликана зрівноважити в її творчості “духовне” і “земне”. Леся Українка писала: “Не згубила, а вирядувала Кобилянську німеччина, показала їй ширший європейський світ, навчила ідей, навчила стилю [...], а розвивши їй розум, тим самим виховала для свідомої і розумної служби рідному краю”.

Іван Франко пальму першості у становленні українського модернізму віддає Василеві Пачовському з його збіркою “Розсипані перли” (1901), поетові, що згодом належав до угруповання “Молода муза” (1907-1909), яке не приховувало свого пієтету до Кобилянської як провісниці нового напрямку в українській літературі. Програма “Молодої музи” багато в чому збігалася з програмами інших молодіжних європейських літературних угруповань, зокрема з маніфестом “Чеської модерни” (1895). До обох названих груп, як і до модернізму взагалі, Франко ставився вкрай негативно, але його взаємини з лідером “Чеської модерни” Й. С. Махаром свідчать про глибоку спорідненість їхніх світоглядних і

мистецьких позицій. За змістом і формою Франкове “Зів’яле листя” (1896) типологічно перегукується з виданою того самого року збіркою одного з чільних представників “Чеської модерни” Антоніни Сови “Зламана душа”. Впливом “Зів’ялого листя” позначено збірки П. Карманського “З теки самовбивці” (1899), В. Пачовського “Розсипані перли”, Б. Лепкого “Листки падають”(1902) та інші публікації “молодомузівців”. Отож напрошується висновок: у зродженні українського модернізму об’єктивно велику роль відіграв сам Франко. Про подвійне ставлення Франка до модернізму й місце останнього в його творчості водночас і незалежно одне від одного заявили чеська дослідниця Зіна Генік-Березовська (стаття у збірнику *Moderna ve slovanskych literaturach*. — Прага, 1988) та автор цих рядків (виступ на конференції *Litteraria humanitas*. - Брно, 1988). Як філософ, теоретик літератури і критик, у часи, коли перед Україною стояло стільки нерозв’язаних суспільних і національних проблем, Франко не міг допустити аполітичності літератури (а саме це було головною засадою модернізму), але водночас як справедливий митець і людина свого часу, він чутливо тримав руку на пульсі доби, спрагло вбирав усі нові набутки світової літератури й переносив їх у власну практику. Така роздвоєність у ставленні до модернізму була притаманна чи не всім українським письменникам кінця ХІХ — початку ХХ століття. Абстрактні ідеали глушилися конкретними завданнями. Жерці довершеної краси не могли залишити храм, ім’я якому Вітчизна. “Мій друже, я красу люблю —// Як рідну Україну!” — писав Микола Вороний. Це й визначило характер українського модернізму: він, як і його зачинательниця Ольга Кобилянська, не хотів відриватися від землі, а отже, не міг вознестись до космічних просторів, як містична поезія чеського символіста Отокара Бржезіни, не кажучи вже про літературу західноєвропейську. Проте його роль в українському письменстві аж ніяк не епізодична: згадаймо хоча б рецепцію поетики М. Вороного в ранній творчості Павла Тичини.